

Sükösd Mihály

Előhang októberhez '56

Huszonhárom éves vagyok akkor, a bölcsészkar államvizsgáló hallgatója. Szeptember 1-jétől a budapesti Műszaki Egyetem központi könyvtárának tudományos gyakornoka, havi 1100 forint illetménnyel. Másfél hónappal később, október 22-én éjszaka a Műegyetem aulájában állítják össze az egyetemi ifjúság követelményeinek 12 pontját.

Most azonban még mindez jövő idő. Júliusban történik, hogy Moszkvából Pestre érkezik Mikojan, és magával viszi a számukra is szalonképtelenné lett Rákosi Mátyást. A hivatalos indoklás: Rákosi elvtárs megromlott egészségi állapota. Két nap múlva a történetet már úgy mesélik városomban, hogy az NKVD tisztjei karjánál fogva rángatják a katonai repülőgéphez a sívítőz, sarkával a földet kapáló Rákosi Mátyást, aki mindenképp maradni akarna.

Új arcok a központi bizottságban és a központi vezetőségben. Vég Béla neve azonnal

pesti szóviccek tárgya lesz. Kádár Jánosról tudni lehet, hogy sem Rákosi hatalmi köréhez, sem a félreállított Nagy Imre csoportjához nem tartozik, ellenben éveket töltött börtönben, ahol az ÁVH kegyetlenül megkínozta, fogait kiverték, körmeit letépték. Ez később nem bizonyul igaznak. Most angyalföldi párttitkár, kíváncsiak vagyunk, két évfolyamtársammal villamosra szállunk, hogy meghallgassuk beszédét. Gyárudvar, sokezeres tömeg, rossz mikrofon, Kádár alig érthető beszéde meglehetősen színtelen-szagtalan, pártzsargonban fejezi ki magát, önálló gondolata vagy nincs, vagy rejtgeti. Marosán György is neves személyiség, nemrég jött ki a börtönből, ahol sokáig kuporgott magánzárkában, a halálos ítélet végrehajtását várva. Akkor még nem tudom, hogy szabadulása után első dolga lesz Rákosit felkeresni és szolgálatait felajánlani. Még kevésbé tudom, hogy alig pár hónap múlva, 1957 elején Marosán megjelenik a Műegyetem aulájában, s a vacogva rettegő egyetemisták arcába harsogja: ő hívta be a szovjet csapatokat. Ez a dicsekvése sem igaz egyébként.

Akkorra már megjelenik néhány írásom a Csillagban és az Új Hangban, a korszak irodalmi folyóirataiban, így olykor belátogatok az Író-

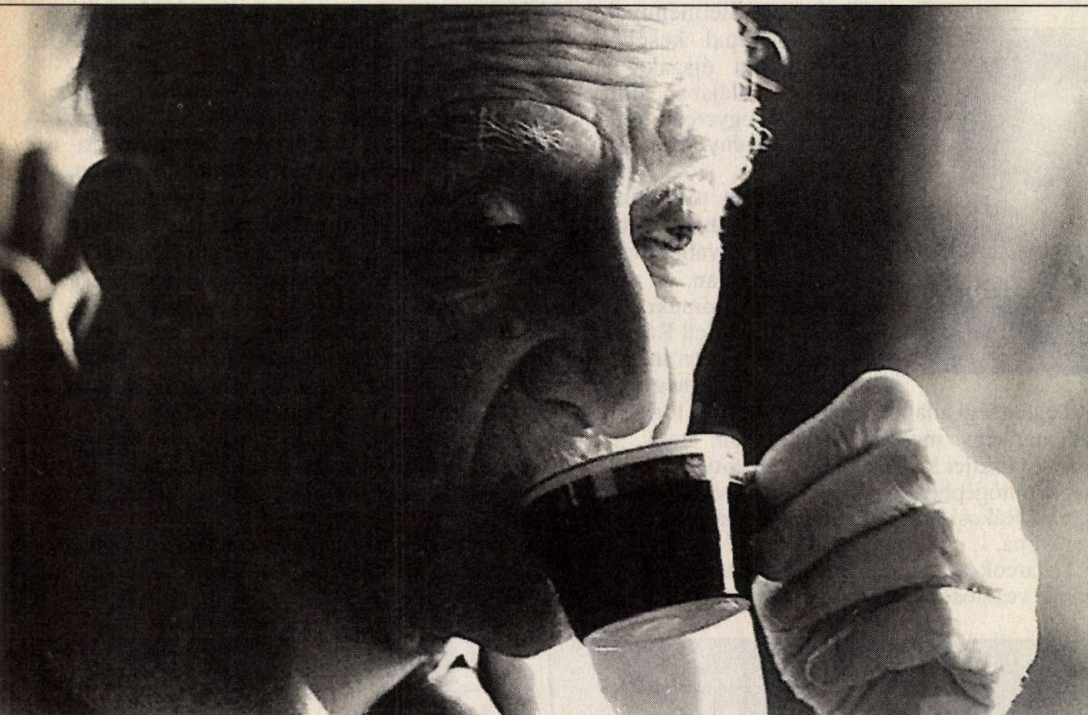
Akkor és ott,
a Petőfi Kör vitáján

'56 Előhang októberhez

szövetségbe, majdnem névtelen kezdő. Látom, ahogy a Király Istvántól megtisztított Csillag két új szerkesztője, Benjámin László és Kónya Lajos útnak indul új hivatalát elfoglalni. Még nem tudják, hogy munkájuk felesleges, a Csillag soha többé nem jelenik meg, útszélre löki a felgyorsult történelem.

Szigeti korábban már megbírálta Lukácsot, most hevesen védelmezi, a forradalom bukása után hosszú tanulmányokban megint támadja majd. Csúful bűnhődik: nem akármilyen tehetőségéből néhány jó tanulmányra és számos rossz könyvre futja, a marxista-leninista esztétikáról, hasonló magvas témákról. Heller Lukács ked-

Lukács György és két tanítványa: az acélkemény Heller Ágnes, illetve Hermann István, aki utóbb megbánja összes vétkeit

Minden héten sorban állok az Irodalmi Ujsá-gért, minden lapszám szenzációkkal telített. Publicisztikával, nem szépirodalommal. A börtönéből szabadult Pálóczi Horváth György Rip van Winkle szerepébe álmodja magát, Kuczka Péter az ósztálinista Gergely Sándorral csatázik, Lukácsy Sándor ízekre tépi Darvas József ön-árulásának írásos adalékait. Csupa fontos társadalomtörténeti adalék akkor, csupa madárlátta emlék és ereklye mai szemmel. Esztétikai értelemben vett remekmű kevés jelenik meg az októbert megelőző hónapokban: Déry nagy novellái, a Vidám temetés és a Szerelem, aztán az Egy mondat a zsarnokságról az Irodalmi Ujság legutolsó, legendás számában.

A Petőfi Kör nevezetes rendezvényei közül a filozófiai vitára sikerül bejutnom. Nagy a tét, a háttérbe szorított Lukács György rehabilitálásáért folyik a küzdelem. Akkor látom életemben másodszor Lukácsot, először még '55-ben, egyik szemináriumára jutok el nálam méltóbb évfolyamtársaim karján. Máig felejthetetlen szeánsz: a múlt századi német realizmusról folyik a szó, Fontane, Theodor Storm, Raabe műveiről. Az idős mester keveset beszél, a harsány tanítványok egymás szavába vágznak, mondataikat nekem akkor ismeretlen hegeliánus műszavakkal vegyítik.

A Petőfi Kör vitáján Lukács megint csendesebb, mint legismertebb tanítványai. Ők sorakoznak az egyik oldalon, akkor még a mester iránti hódolat teljes egységében: Szigeti József, Heller Ágnes, Hermann István. Ahány név, annyi egyedi történet, egymástól eltérő életút.

venc tanítványa volt és maradt, a Petőfi Kör vitáján összecserélhetetlenül egyéni beszédhangján bírálja ellenfeleit. Ezt a hangot behunytt szemmel felismerem ma is, ha Heller Ágnes megszólal a tévében, s immár nem a marxista, hanem a posztmodern világlátást taglalja. Ő acélkemény jellem akkori férjéhez, Hermannhoz mérve, aki '56 után megbánja összes létező és nem létező vétkeit, számtalan mulandó művel szegélyezett akadémikusi pályafutásának csak a kegyetlen halál vet véget.

Velük szemben az ellentábor, a megrögzött sztálinisták, a Lenin Intézet úgynevezett filozófusai. Még övük a hatalom (az államilag oktatott állami világnézetben legalábbis), de megnyilatkozásaikban tanulságosan keveredik a kisebbségi érzés a dadogós öngazolás-sal. Közülük Havas Ernő később átgondolja akkori tevékenységét és a Gondolat Kiadó hasznos igazgatója lesz. Szecsódi Lászlóval fiatalon végez egy repülőgép-baleset. Tragikomikus Balogh Elemér pályafutása: a Kádár-korszakban magára marad, klinikai értelemben vett idegbetegségek kínozzák, maga gépeli sok száz oldalas kéziratát a marxizmus és a pszichoanalízis, a kenyérség és a nemi éhség kapcsolatáról. Egy örült grafomán locsogása, de a néptanítói próféciaiban gyöngyszemek is olvashatók.

Akkor és ott a Petőfi Kör filozófusvitájában persze Lukács pártján állok. Világnézetileg nincs sok közöm hozzá, de neki van igaza, a vita természetesen a marxizmus-leninizmus jól ismert anyanyelvén zajlik. Ha ma lehunyom a

Irodalmi Ujság

1956. NOVEMBER 2.

A MAGYAR IRÓK LAPJA

ÉVFOLYAM, 43. SZÁM.

EGY MONDAT A ZSARNOKSÁGRÓL

Illyés Gyula

hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van,
nemcsak a puskacsőben,
nemcsak a bürlőnőkben,
nemcsak a vállalt szobákban,
nemcsak az éjszakában
kiáltó or szavában,
hol zsarnokság van.

hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van
nemcsak az ernyedetlen
tapsoló tenyereken,

ahogy egyszerűen
szerelmel arca megfagy,
mert ott van
a légyottban,
nemcsak a vállaltásban,

a papból, kinek gyónol,
a prédikációból,
templom, parlament, kintud:
megannyi szinpod;

hunyód-nyitod a pillád,
mind az tekint

beivódik, evődik
velődik:
eszmélnél, de ezme
csak övé jut eszedbe,

néznél, de csak azt látod,
mit ő eléd varázsolt,
s már körbe lánghol
erdőtűz gyufaszáiból,

merész... b... b... b...

Az Irodalmi Ujság
„legutolsó”,
legendás száma

bemutatója a Katona József Színházban. „Aki ragaszkodása az igazsághoz egy boldogtalan korban hazudni kényszerít, annak nincs többé megállása, újra és újra hazudnia kell.” Figyelem a díszpáholyban tüntetően tapsoló Révai Józsefet, a darab betiltóját, majd engedélyezőjét. Előadás után a Váci utcán híre terjed, hogy a szegedi

egyetemisták tüntetésre készülnek.
De ez már egy másik történet, hosszú történet.

szemem, mintha egy középkori eszmecsere szemtanúja lennék arról, hogy Aquinói Szent Tamás hittételei miként értelmezendők. Teológiai vita, de a kolostor kapuján kívül a hóhér varakozik a kínzószerszámaival.

Lássunk nemesebb árnyakat. Zádor István nevére ma idehaza talán tucatnyian emlékeznek, nyugaton valamivel többen. Apja Mauthausenban hal meg, ő tizennégy éves korától ifjúkommunista, később kizárják a pártból. Fényes elme, gyémánt jellem, rokonszenvesen fégyelmezi személyiségének belső ellentmondásait. Tudomásom szerint ő a legfiatalabb, aki az akkor belső száműzetésben élő Nagy Imre közvetlen közelébe kerül, később ő csempészi külföldre A magyar nép védelmében kéziratát. 1956 novemberében elhagyja Magyarországot, tisztos oxfordi ösztöndíjban részesül. Odakint párhuzamosan olvassa Marxtól a Gazdasági-filozófiai kéziratokat és Kierkegaard művét, a Félelem és rettegést. Meghasonlik önmagával, gázzal vet véget fiatal életének.

Krassó Miklós (a szerencsétlen Krassó György bátyja) szívósabb és élelmesebb alkat. Lukács tanítványa, de eretnek nézeteivel az iskolából is kilóg, örökösen jár az agya és a szája. A forradalom napjaiban ő fedezi fel a munkástanácsok szerepét, a bukás után ő szállítja Újpestre Bibó nevezetes kiáltványait és kibontakozási tervét. Tétlen lángelmeként Londonban él évtizedeken át, az újbaloldali New Left Review dísze és szerkesztője, nagyszerű könyvek garmadáját tervezi, de csak töredékek maradnak utána.

Ők a halottaim 1956 előidejéből, de sokan még elevenek. Az akkor fiatal Konrád, Csoóri, Eörsi, Gyurkó. Egyikük marxista, a másik nem, de mindnyájan baloldaliak, baloldali szabadságot akarnak. Kapitalizmus? Trianon? Zsidókérdés? Effajta kérdőjelek nem szerepelnek ártatlanul mohó tudatukban. Akkor... Azóta pedig párhuzamos, majd szerteágazó és egymást keresztező életútjuk nyitott könyv, akinek kedve van, szabadon olvashatja és töprenghet a tanulságokon.

Október 20.: Németh László Galileijének

Konrád György, Csoóri Sándor,
Eörsi István, Gyurkó László.
Szerteágazó életútjuk nyitott könyv

